

PETRI KOIKKALAINEN

Politiikkaa ilman yhteisön kahleita?

Strateginen managerialismi kulttuurisena ideaalituypinä

Poliittisen filosofian vanhassa perinteessä valta ja sen käyttö kytkettiin tiettyyn poliittiseen yhteisöön, esimerkiksi antiikin *politikseen* tai moderniin suvereeniin valtioon. Poliittikatiede irrottautui 1900-luvun jälkipuoliskolla tiiviistä käytäntösuhteesta, usein hyvistä syistä. Viime vuosikymmeninä monet uudet asiantuntijadiskurssit systeemiteoriasta verkostoteorioihin ja *New Public Managementiin* ovat tulleet määrittelemään politiikkaa ja ”yhteisten asioiden” hallintaa. Perinteisempien tieteenalojen, kuten valtio-opin ja poliittisen filosofian, on katsottu menettäneen vaikuttavuuttaan. Liikkeenjohtomainen strateginen managerialismi esitetään uutena hallinnan mallina, joka vapauttaa vanhojen yhteisöllisten mallien jäykkyydestä ja painolasteista. Voiko managerialistinen hallinta palvelella mitä tahansa yhteisöjä ja arvopäämääriä? Artikkelini luo kuvaa asiantuntijatiedon ja politiikan muuttuvasta suhteesta.

Johdanto

Millään yksittäisellä tieteenalalla, esimerkiksi valtio-opilla, ei enää nykyään näytä olevan etuoikeutta määritellä politiikassa tai julkisten asioiden hallinnassa (*governance*) sovellettuja käsitteitä ja diskursseja. Asiantuntijat bisneskonsulteista valtiosääntöoppineisiin ja filosofiin kilpailevat näkyvyydestä ja toimeksiantoista samalla kentällä. Ilmiön kääntöpuolena yksittäisillä tieteenaloilla, kuten juuri valtio-opissa, on koettu huolta vaikuttavuuden heikkenemisestä. Jo pitkään on kritisoitu alan sirpaloitumista useiksi keskenään kilpaileviksi alatieteiksi ja koulukunniksi, jotka kuluttavat voimansa oman erikoisterminologian kehittämiseen ja sisäisiin kamppailuihin.¹ Aatehistorialliset näkökulmat tieteen relevanssin ongelmaan korostavat usein myös tutkijoiden henkilökohtaisten käytäntösidosten harvenemista: politiikkaa ja tiedettä sujuvasti yhdistelleet entisaikojen generalistit ovat korvautuneet tieteelliseen tekstintuotantoon keskittyneillä tutkijatyypeillä, jotka viettävät koko työuransa yliopistossa².

Lähestyn politiikkatieteiden vaikuttavuuden ja käytäntöyhteyden teemaa tässä artikkelissa tieteen luonteen ja sisältöjen kannalta, en niinkään kysymyksenä tutkijoiden henkilökohtaisista yhteyksistä poliittiseen toimintaan. Tiivistän teeman seuraavaan kysymykseen: Kuinka vahvasti konkreettiset historialliset yhteisöt ja niiden käytännöt ovat määritelleet politiikkaa tutkivia ja sen tekemisessä hyödynnettyjä tieteitä?³ Kysymyksen voi

asettaa ainakin käsitteellisestä ja empiirisestä (tutkimuskohteiden) näkökulmasta. Johdetaanko ajattelun keskeiset käsitteet *politiksen* tai valtion kaltaisista historiallisista yhteisöistä ja niiden käytännöistä? Ovatko rajatut tilayhteisöt ajattelun ja tutkimuksen etuoikeutettuja empiirisiä kohteita? Esimerkiksi Aristoteleen *Politiikka* tai 1900-luvun alun *Allgemeine Staatslehre* -perinne sitoutuivat jo pääkäsitteissään erityisiin historiallisiin yhteisöihin: antiikin *politikseen* luonnollisena yhteisönä ja moderniin suvereeniin valtioon erityisenä poliittis-oikeudellisena järjestyksenä. Nämä yhteisöt olivat myös ajattelun etuoikeutettuja kohteita. Siinä missä Aristotelelle *politiksen* ensisijaisuus perustui ihmisen lajityypilliseen tai biologiseen erityisyyteen, *Allgemeine Staatslehre* operoi ihmisten määrättyä tarkoitusta varten luomassa ”keinotekoisessa” tai sopimuksenvaraisessa järjestyksessä⁴. Vertailukohdan näille tarjoavat uudemmat tutkimussuuntaukset, kuten peliteoria tai rationaalisen valinnan teoria, jotka eivät kytkedy minkään erityisen yhteisön käytäntöihin⁵.

Väitän seuraavassa, että käsitteellinen ja empiirinen irrottautuminen erityisistä historiallisista yhteisöistä on leimallista poliittisten asiantuntijadiskurssien lähihistorialle. Tämän merkittävän kehityskulun tarkastelu tuo uuden näkökulman yhteiskuntatieteiden pitkään jatkuneeseen relevanssikeskusteluun. Hahmottelen analyysissäni neljä politiikkatieteen ideaalituypia siten, että niiden erot kuvataan erilaisina tapoina kiinnittyä yhteisöön tai irtautua siitä (Taulukko 1).

Taulukko I: Neljä ideaalityyppistä politiikatiedettä

I Poliitiikka käytännöllisenä tietona

- ruhtinaan neuvonantaja
- poliittinen filosofi
- ideologian rakentaja

Aristoteelinen politiikka, *Allgemeine Staatslehre*.

Yhteisö sekä keskeisten käsitteiden lähde että ajattelun kohde.

III Moderni politiikan teoria

- kriittinen teoreetikko
- vaihtoehtoisten yhteisö- ja demokratiamallien rakentaja

Kriittinen teoria, uudet demokratiateoriat, 'poliittisen' laajat tulkinnat.

Pääkäsitteet sitoutuvat arvopohjaisiin yhteisö- tai toimintamalleihin, mutta valtio ei useinkaan keskeinen tutkimuskohde.

II Moderni tieteellinen politiikantutkimus

- politiikan ja poliittisen käyttäytymisen asiantuntija
- *social engineer*

Behavioralismi, empiirinen tutkimus.

Yhteisöstä johdettujen pääkäsitteiden tilalle yleisiä tieteellisiä käsitteitä, mutta tutkimuskohteen yhteisösidonnaisuus vahva (institutionaalinen valtio).

IV Uudet asiantuntijadiskurssit, esimerkkinä strateginen managerialismi

- hallinnan ja johtamisen asiantuntija
- ongelmanratkaisija
- tehokkuuskonsultti

Strateginen johtaminen, uusi julkisjohtaminen.

Pääkäsitteitä ei johdeta erityisistä poliittisista arvoista tai yhteisömalleista; valtio vain yksi strategisten oppien sovellusalue.

Ensimmäistä ideaalityyppiä kutsun nimellä ”politiikka käytännöllisenä tietona”. Sitä luonnehtii sekä vahva käsitteellinen että empiirinen yhteisösidonnaisuus, koska tieto perustuu yhteisöllisiin arvoihin ja kokemukseen ja se tuotetaan valtaa käyttäville tai sitä tavoitteleville ihmisille. Toinen tyyppi, ”moderni tieteellinen politiikantutkimus”, tavoittelee vaikuttavuutta asiantuntijavaltana, jonka tieteellisen arvoneutraaliuden vaatimukset eivät ole yhteensopivia ensimmäisen tyyppin kanssa. Kolmas tyyppi, ”moderni politiikan teoria”, etsii

relevanssiaan tavalla, joka voi suhtautua kriittisesti moderniin valtioon ja asiantuntijavaltaan mutta samalla puolustaa muita sisällöllisiä poliittisen yhteisöelämän malleja. Neljäs tyyppi, ”strateginen managerialismi”, on synteesi niistä nykyisistä asiantuntijadiskursseista, joilla pyritään vahvistamaan yhteisöjen poliittista ohjattavuutta ja ”ketteryyttä” sitoutumatta avoimesti mihinkään sisällöllisiin yhteisömalleihin tai poliittisiin arvoihin. Sitä leimaa käsitellyistä tyypeistä selkein irtautuminen historiallisista ja poliittisista yhteisömalleista.

Tyyppejä parhaiten vastaavat poliittisen ajattelun esimerkit ovat ilmaantuneet historiallisessa järjestyksessä: ensimmäinen on vanhin, toinen ja kolmas suurelta osin 1900-luvun tuotteita ja neljäs uusin. Artikkelin mitassa en tietenkään voi edetä yksityiskohtaiseen oppihistoriaan, mutta pyrin kehityslinjojen ja ajattelun yleispiirteiden uskottavaan hahmotteluun. Kansalliset ja eri kielialueiden erot ovat huomattavia, ja paitsi tyyppien ”epäpuhtaita” yhdistelmiä myös vastaesimerkkejä on löydettävissä. ’Ideaalityypillä’ käsitteen luoja Max Weber tarkoitti perusteltua pelkistettyä näkökulmaa laajaan ilmiöjoukkoon, vaikka mikään joukkoon kuuluvista tapauksista ei vastaakaan tyyppiä puhtaasti. Ideaalityypitarkasteluun liitettävät varaukset on siten syytä muistaa tulkintojani arvioitaessa⁶.

Tyypeistä ensimmäinen on skemaattisin. Se viittaa poliittisen filosofian antiikista alkavaan traditioon ja esimerkiksi 1900-luvun alun valtiokeskeiseen suuntaukseen Saksan vaikutuspiirissä. Toisessa ja kolmannessa tyyppissä näkyy vahvimmin toisen maailmansodan jälkeisen kirkimaan Yhdysvaltain vaikutus, myös Suomessa. Neljäs pyrkii tavoittamaan uuden kulttuurisen ideaalityypin lähinnä kotimaisesta keskustelusta, jossa ”ajan henki” ilmenee strategisuuden, poliittisen ohjattavuuden ja ketteryyden kaltaisissa termeissä. Viimeksi mainitut piirteet saavat vahvistusta Euroopan unionin ja OECD:n kaltaisilta ylikansallisilta toimijoilta sekä tietyistä tieteellisistä asiantuntijadiskursseista, joskaan hahmoteltu ideaalityppi ei edusta koko kuvaa mistään tieteenalasta.

Ideaalityypit nojautuvat sinänsä verrattain tuttuihin ja oppihistoriallisen kirjallisuudenkin vahvistamiin käsitteisiin⁷. Etenen kuitenkin uudesta näkökulmasta tähdentämällä yhteisösidonnaisuuden merkitystä. Asiantuntijadiskurssien vaikuttavuutta voi tällöin pohtia kulttuurisen ja institutionaalisen jatkuvuuden kannalta. Teoreetikoita ja tiedeyhteisöjä laajempien kansalaispiirien omaksumat kulttuuriset mallit ja institutionaaliset käytännöt toimivat taustana, jota poliittinen toiminta ja arviointi edellyttävät. Siten näiden taustaehtojen tutkiminen on tärkeää. Artikkelin päätelmissä muodostan kriittisen kannan strategista managerialismia kohtaan juuri siksi, että liian pitkälle vietyinä se vaarantaa poliittisessä keskustelussa ja arvioinnissa tarvittavien kulttuuristen standardien ja traditioiden jatkuvuuden.

Tietoa yhteisöstä vallankäyttäjille

Tyyppi I. Poliitikka käytännöllisenä tietona. Tiedollis-käsitteelliset näkökulmat (”teoria”) ja toiminnallisyhteisölliset näkökulmat (”käytäntö”) on perinteisesti sovitettu yhteen siten, että teorian ja käytännön välille ei tehdä selvää eroa. Ratkaisua on suosittu filosofisen perinteen niissä juonteissa, jotka nykyiset politiikkatieteet selvimminkin laskevat historiallisiksi edeltäjikseen. Teoriaa ja käytäntöä ei tällöin nähdä erillisinä vaan päällekkäisinä ja toisiinsa sisältyvinä. Tämä on mahdollista, jos tieto politiikasta on oppia erityisen historiallisen ihmisyyshyönteisen olemuksesta eli vastaa kysymyksiin, kuinka yhteisössä

toimitaan ja kuinka sitä kehitetään sen olemusta vastaavalla tavalla. Toimijan ja tarkkailijan näkökulmat sulautuvat toisiinsa, ja teoria saa toiminnan itsereflektion piirteitä. Asetelma on toinen kuin luonnontieteellistä mallia seuraavassa tieteessä, jossa riippumaton tutkija selittää itsensä ulkopuolista kohdetta tai jopa havaitsee aiemmin tuntemattomia kohteita. Käytännöllinen tieto politiikasta on siten myös ”taitoa” tai jopa ”taidetta”, jonka hallintaa ei osoita niinkään kyky havaita ja selittää uusia kohteita kuin valmius ottaa osaa yhteisössä tunnettuihin käytäntöihin ja vaikuttaa niissä.

Käytännöllisessä tietokäsityksessä ei luoda luonnontieteistä tuttua vahvaa erottelua arkikielen ja tieteen termien välille. Esimerkiksi aristoteelisessa perinteessä oppisanat, kuten ’politiikka’, ’demokratia’ tai ’oligarkia’, voidaan yksinkertaisesti johtaa yhteisön ja sen eri osien ja käytäntöjen omakielisistä nimistä⁸. Käytännön sanaston ja oppisanojen vastaavuus jatkuu uudella ajalla, suomen kaltaisissa pienissä kielissä usein käännöksinä ja lainoina. Perustuslaki ja konstitutionalismi, kansakunta ja nationalismi, tai esimerkiksi ideologiat liberalismi, sosialismi ja konservatismi, ovat olleet sekä tieteellisiä käsitteitä että politiikkojen kieltä, jopa nimityksiä heidän korkeimmille tavoitteilleen. Ne ovat levinneet arvoina ja instituutioina maasta toiseen ja kuvastaneet usein aikansa kansainvälisiä voimapolitiittisia suhteita. Tällaisessa terminologiassa myös jako arvottaviin ja kuvaileviin termeihin on tilannekohtainen: ”Kohti sosialismia” voisi olla yhtä hyvin vasemmistopuolueen slogan kuin sanomalehden otsikko jonkin maan poliittisista tapahtumista.

Väite teorian ja käytännön päällekkäisyydestä vanhassa poliittisessä ajattelussa ei toki pelkistykseen päde kaikkiin tapauksiin. Silti politiikan ymmärtäminen käytännöllisenä tietona oli ominaista länsimaisen poliittisen ajattelun perinteen niille osille, jotka kirjoitettiin neuvoksi valtaa käyttäville tai sitä tavoitteleville ihmisille ja ihmisryhmille. Niihin sisältyy esimerkiksi klassinen aristotelismi sekä keskiajan ja renessanssin aikakausilla hallitsijoiden avuksi kirjoitettu *principum specula* -kirjallisuus, jonka tunnetuimpana edustajana pidetään Machiavellin *Rubtinasta* (1513). Kuten Aristoteles ja Machiavelli, myös monet myöhemmät filosofian kaanoniin nostetut teoreetikot, kuten Hobbes ja Locke, toimivat vaikutusvaltaisten vallankäyttäjien neuvonantajina ja osallistuivat teoreettisilla kirjoituksillaan ajankohtaisiin poliittisiin kamppailuihin.⁹

Teorian ja käytännön sidonnaisuus näkyy myös uudemmassa valtiofilosofiassa. Vielä kansallisvaltioiden rakentamisen kaudella valtion käsitettä ja parasta olemusta määrittelevä kirjallisuus oli keskeinen osa niiden miesten koulutusta, joista tehtiin valtiomiehiä tai valtiota palvelevia virkamiehiä. Esimerkiksi Snellmanin tieteellinen pääteos *Läran om staten* (1842) oli hegeliläiselle pohjalle rakennettu eurooppalaisen kansallisvaltion teoreettinen esitys. Monien opiskelijapolvien lukema ”Om det akademiska studium” oli puolestaan 1840-luvun opiskelijoille kirjoitettu essee siitä, kuinka akateeminen nuoriso, joka usein lähtökohtaisesti kyseenalaisti vallitsevan järjes-

tyksen, käytännössä kasvatettiin *toimimaan valtiossa* sitä rakentavalla ja sen olemusta vastaavalla tavalla¹⁰.

Tällaiseen käytäntösuhteeseen ja sosiaalisiin verkostoihin perustui valtiofilosofian ja osin myöhempienkin valtiotieteiden vaikuttavuus. Yleensä kansalliset eliitit, joista poliitikot, virkamiehet ja professorit rekrytoitiin, oppivat käsitteensä samoista kirjoista ja omaksuivat samantapaisia käsityksiä siitä, mitä valtio ja politiikka ovat ja miten niissä voi toimia. Tätä joukkoa koulutti esimerkiksi Keisarillinen Aleksanterin-Yliopisto Suomessa sekä muut eurooppalaiset ja amerikkalaiset yliopistot, joista lähes kaikki olivat ainakin toiseen maailmansotaan asti opiskelijakunnaltaan ”eliittiyliopistoja”.¹¹ Vielä vuonna 1945 valtiotieteellisen tiedekunnan muodostaminen Helsingin yliopistoon perusteltiin juuri virkamieskoulutuksen tarpeilla¹². Vaikka yhteiskuntatieteiden relevansista puhutaan nykyään joskus epäilevään sävyyn, ainakin Suomen poliittisilla johtopaikoilla on edelleen hyvin vahva yhteiskuntatieteilijöiden edustus¹³.

Käytännöllisestä tietokäsityksestä irtaantuminen

Kun valtiotiede oli vaikuttavaa käytännöllistä tietoa valtiosta sitä hallitseville valtiomiehille ja virkamiehille, poliittisen yhteisön, tiedon ja sen käyttäjien välillä vallitsi vahva, jopa orgaaninen yhteys. Käytäntöjä voitiin muokata alati paremmiksi ja niihin kytkeytyvä teoreettinen oppineisuus muodostui yhä hienostuneemmaksi. Jos opin lähtökohdat olivat kuitenkin peräisin erityisistä historiallisista yhteisöistä, siirtyivät myös näiden lähtökohtien rajoitteet usein opin mukana uusiin kohteisiin. Silloin kun aristoteelinen politiikka tai 1900-luvun alun *Staatslehre* kiinnostuivat muista yhteisöistä kuin *politiksesta* tai valtiosta, katsoivat ne niitä yleensä omien käsitteellisten silmälasiansa läpi. Pääkäsitteiden rinnalla saattoi kulkea arvojärjestyksiä ja annettuja totuuksia, joita ainakaan valtaa käyttävä eliitti ei kyennyt kyseenalaistamaan. Ne ilmenivät esimerkiksi elitisminä, seksisminä, etnosentrisminä, nationalismina tai muina ulosulkemisen muotoina. Sokeiden pisteiden paikantaminen vaati siten käsitteitä ja näkökulmia, jotka eivät palautuisi virallisiin normeihin ja valtaa käyttävien käsityksiin.

Tällaiset teemat tulivat viimeistään 1800-luvun puolivälistä alkaen keskeisiksi modernin valtion ja sen filosofian kritiikissä. Huomattiin, että valtio onkin lähinnä hallitsevien luokkien etuja palveleva instituutio. Kun ”poliittinen luokka” oli vielä 1700-luvulla tarkoittanut suppeaa joukkoa miehiä, niin viimeistään 1800-luvun lopussa uudet poliittiset joukkopuolueet ja muut laajat kansalaisliikkeet olivat jo mobilisoineet moninkertaisen määrän ihmisiä. Ne tarvitsivat uudenlaista tietoa ja analyysijä. Viimeistään Marxista ja Engelsistä lähtien valtiota luonnehdittiin ja kritisoitiin yhä vahvemmin yhteiskuntaluokan, lisäarvon ja riiston kaltaisina käsittein, jotka eivät palautuneet valtion viralliseen organisaatioon. Paljon heidän jälkeensä esimerkiksi kriittinen ja feministinen teoria kuvasivat sukupuolen, kielen, etnisyyden ja

erilaiset ”normaaliuden” oletukset ajatteluun ja kieleen sisäänrakennettuina vallankäytön välineinä. Modernin poliittisen järjestyksen teoriapohjan luojien todettiin olevan ”kuolleita valkoisia eurooppalaisia miehiä”, jotka olivat kirjoittaneet lähinnä kaltaisiaan varten¹⁴.

Niin sanotun massayhteiskunnan nousu ja sen laajenevat sosiaaliset ongelmat synnyttivät aiempaa demokraattisemman politiikkakäsityksen sekä uusia sosiologian ja sosiaalipolitiikan kaltaisia tieteenaloja. Poliittisen filosofian ja vanhan valtiokeskeisen valtio-opin kannalta varsinaiseksi taitekohdaksi, joidenkin mukaan jopa tieteenalan kuoliniskuksi, muodostui kuitenkin toinen maailmansota: Saksan ja Neuvostoliiton totalitarismi, holokausti ja atomipommi. Karl Popperin mielestä Platonin aloittama filosofinen perinne oli syyllinen totalitarististen ideologioiden nousuun. Maltillisempienkin kriitikoiden mukaan poliittinen filosofia tieteenalana oli henkitorissaan, sillä filosofit ja valtiotieteilijät eivät olleet kyenneet näkemään, mihin vuosisadan alun poliittinen kehitys johti, puhumattakaan sen estämisestä.¹⁵ Tieteenhistorioissa periodia on tapana kuvata analyttisen filosofian ja uusien positivististen ja behavioralististen sosiaalitieteiden voitkokulkuna ja mannermaisen ”idealistisen” tai ”metafyysisen” filosofian sekä historiallis-käsitteellisten valtiotieteiden tappiona.

Vanhentuneista käsitteistä ja käytännöistä irtaututtiin pääpiirteissään kahdella eri tavalla, jotka määrittelevät toisen ja kolmannen tässä artikkelissa kuvatuista ideaalityypisistä politiikkatieteistä.

Tyyppi II. Moderni tieteellinen politiikantutkimus. Toisen maailmansodan jälkeen esimerkiksi Yhdysvalloissa, Englannissa ja myös Suomessa sekä muissa Pohjoismaissa vanha yhteisösidonnainen käsitteistö (keskeisenä esimerkkinä ’valtio’) alkoi korvautua yleisemmällä yhteiskunta- tai käyttäytymistieteellisellä käsitteistöllä. Usein aiempaa empiristisempi uusi valtio-oppi kuitenkin pääsääntöisesti säilytti kansalliset poliittiset instituutiot ensisijaisena tutkimuskohteenaan. Ratkaisu oli tyyppillinen toisen maailmansodan jälkeiselle politiikantutkimukselle empiirisenä tai behavioralistisena tieteenä. Yleinen tavoite oli politiikantutkimuksen kohottaminen niiden tieteiden joukkoon, jotka kykenevät rakentamaan kattavia teorioita empiirisen evidenssin perusteella ja jossa tutkimusryhmät voisivat kenties laboratoriotieteiden tapaan ratkaista suuria jaettuina ongelmia. Tavoitteen saavuttaminen vaati aiempaa laajalaisemman ja tieteenaloja yhdistävän teoreettisen ja menetelmällisen perustan luomista.¹⁶ Vaikka ankaran positivistiset, luonnontiedettä jäljittelevät tutkimustavat jäivät käytännössä vähemmistöön, lisäsivät yhteiskuntatieteisiin laaja-alaisesti sovellettavat ’järjestelmän’, ’käyttäytymisen’, ’intressin’ tai ’prosessin’ kaltaiset käsitteet selvästi suosiotaan. Niillä vähintäänkin vältettiin sellaiset regressiiviset selitysmallit, joissa esimerkiksi poliittisten filosofien itsensä määrittelemä valtion käsite antoi filosofille riittävän tiedon valtiosta.

Behavioralistisen kauden ehkä tunnetuimmalle teoreetikolle David Eastonille keskeinen käsite oli valtion

”Vaikka teoriat muuttuivat, demokraattiset ja edustukselliset instituutiot tutkimuskohteina edustivat tieteenalan jatkuvuutta.”

sijasta poliittinen järjestelmä (*political system*). Se oli instituutioiden muodostama pelikenttä, jolla poliittiset toimijat, kuten puolueet, kilpailivat resurssien auktoritatiivisesta allokaatiosta eli jakamisesta koko yhteiskunnalle. ’Järjestelmä’ ja ’allokaatio’, kuten monet muutkin Eastonin termit, olivat yleisiä yhteiskuntateoreettisia käsitteitä, jotka soveltuivat yhtä hyvin esimerkiksi taloustieteilijöiden tai sosiologien käyttöön. Järjestelmän erityinen *poliittisuus* tarkoitti, että politiikassa allokaation kanavana oli valtion auktorisoitu institutionaalinen valta, kun se taloudessa oli raha ja muissa sosiaalisissa suhteissa ei-valtiollinen tai informaalinen valta. Poliittinen järjestelmä ei käsitteellisesti edeltänyt muita järjestelmiä tai määritellyt niiden ehtoja, vaan se vertautui esimerkiksi taloudelliseen ja sosiaaliseen vaihtoon, joita erotti poliittisesta resurssiallokaatiosta lähinnä vaihdon mittakaava ja välineet.

Valtiosta ja sen alueella tapahtuvasta poliittisesta käyttäytymisestä oli näin tullut ilmiökenttä, joka oli analysoitavissa periaatteessa samankaltaisin tutkimuksellisin välinein kuin muutkin instituutiot ja vaihtosuhteet perheestä suuryritykseen. ’Järjestelmän’ rinnalla oli monia muita yleisiä sosiaalitieteellisiä käsitteitä, kuten ’asenteet’, ’rakenne’ ja ’luokka’ sekä esimerkiksi peliteorian terminologia. Kun keskeiset teoreettiset käsitteet olivat tieteille yhteisiä, mutta tutkittava kohde vaihtui politiikasta talouteen ja muihin ilmiöihin, madaltuivat myös yhteiskuntatieteiden raja-aidat. Valtio-opin rinnalle ja osittain sen sisään kehittyi poliittisen sosiologian, psykologian ja taloustieteen kaltaisia tutkimusaloja, joiden tutkimuskohde oli politiikka, mutta joiden käsitteet ja metodiikka oli kehitetty naapuritieteissä. Näin valtio-oppi oli aristoteelisen

”tärkeimmän ja määräävimmän tieteen” sijasta yksi tiedemonien yhteiskuntatieteiden joukossa¹⁷. Siitä erottuivat uusiksi tieteenaloiksi myös esimerkiksi kansainväliset suhteet ja hallintotieteet.

Uuden behavioralistis-empiristisen politiikkatieteen sidos yhteisöihin kuitenkin säilyi tutkimusteemoissa. Vaikka teoriat muuttuivat, demokraattiset ja edustukselliset instituutiot tutkimuskohteina edustivat tieteenalan jatkuvuutta. Valtio-oppi tai *political science* tavoitteli tieteenä edelleen parasta tietoa kansallisvaltion kokoisista poliittisista instituutioista, prosesseista ja käyttäytymisestä. Myös Easton puhui arvojen auktoritatiivisesta allokaatiosta koko yhteiskunnalle. Vaaleja ja poliittisia asenteita tutkittiin valtion tai sen väestön mittakaavassa¹⁸. Valtio oli keskeinen kokoluokkien määrittäjä ja vertaillevien tutkimusten yksikkö. Toki saatettiin tutkia sen alajärjestelmiä, kuten kuntia tai hallinnon erityisaloja, tai valtioiden välisiä suhteita, mutta valtio määritteli ala- ja yläjärjestelmät. Valtio-oppi ja kansainvälinen politiikka olivat johtavia tieteitä puhuttaessa eduskunnasta, hallituksesta, sodasta ja rauhasta tai Yhdistyneistä kansakunnista. Läntisen mallin mukaiset parlamentit ja hallitukset yleensä hyväksyttiin päätöksentekomekanismeina lähes sellaisinaan, samoin kuin niiden taustalla vaikuttava poliittisen edustuksen logiikka.

Vaikka 1950- ja 60-lukujen empiristit eivät monien teoreetikkojen tavoin innostuneet seuraavissa kappaleissa esiteltävästä ’poliittisen’ käsitteestä, heidän näkemyksensä valtiosta oli vähintään rivien välissä ja usein avoimesti ”poliittinen”. Myös behavioralistisen politiikan tutkimuksen lähtökohtana oli oletus intressikilpailusta tai konfliktista, joka oli väistämätön modernien yhteis-

”Monet tunnetut filosofit ja teoreetikot painottivat politiikan käsitteellistä ja filosofista erityisyyttä mutta kritisoivat modernin politiikan eettistä ja institutionaalista perustaa.”

kuntien taloudellisten, etnisten, kulttuuristen, uskonnollisten tai maantieteellisten jakolinjojen takia. Konfliktisuudesta ei katsottu mahdolliseksi päästä eroon, ja monien tutkijoiden mukaan yritykset poistaa se esimerkiksi kansalliseen yhtenäisyyteen vedoten olivat haitallimpia kuin sen tunnustaminen ja avoin käsittely institutionaalisten pelisääntöjen puitteissa.¹⁹

Tyyppi III. Moderni politiikan teoria. Toinen tapa ratkaista yhteisösuhteen ongelma oli edellisen eräänlainen peilikuva. Jos uuden sukupolven empiristit hylkäsivät filosofisen käsitteperinteen, monet politiikan teoreetikot 1950-luvulta alkaen pyrkivät säilyttämään ainakin sen kestävä osat. He ovat esittäneet politiikalle tai ’poliittiselle’ sisällöllisiä tulkintoja, joiden juuret ovat historiallisissa yhteisömalleissa ja käytännöissä. Samalla teoreetikot ovat kuitenkin ottaneetta etäisyyttä *moderniin* valtioon.

Monet tunnetut filosofit ja teoreetikot – kuten Hannah Arendt, Leo Strauss, Sheldon Wolin ja Alasdair MacIntyre – painottivat politiikan käsitteellistä ja filosofista erityisyyttä mutta kritisoivat modernin politiikan eettistä ja institutionaalista perustaa. Tämä ratkaisu oli tyypillinen esimerkiksi amerikkalaiselle politiikan teorialle (*political theory*). Sen identiteetille oli keskeistä kriittinen suhde valtaviiran valtio-opin behavioralismiin ja 1950-luvun *end of ideology* -rationalismiin. Viimeksi mainitussa näkemyksessä liberaali demokratia oletettiin valmiiksi yhteisömuodoksi, jota voidaan vain asteittain parantaa yhteiskunnallisen insinööritieteen keinoin.²⁰

Mielipide-erojen taustalla oli myös eriäviä tulkintoja toiseen maailmansotaan johtaneesta kehityksestä. Siinä missä Popperin seuraajilla oli tapana nähdä ongelman juuret poliittisen filosofian pohjalle rakennetuissa vääris-

tyneissä ideologioissa, syyttivät monet filosofit ja teoreetikot valloilleen pääsystä modernia rationalismia ja sen ilmentymiä, joihin myös ”skientistinen” politiikkatiede usein laskettiin. Tässä moderniteetin kritiikissä keskitysleiri saattoi olla läheistä sukua tehtaan liukuhihnalle ja maailmansotien miljoonat uhrit loogista seurausta laskelmista, joissa ihminen oli vain resurssiyksikkö valtion päämäärien toteuttamista varten.²¹ Näin teoreetikot päätyivät sen modernin valtion ja niiden teknokraattisten rakenteiden kriitikoiksi, joita monet positivistiset ja empiristiset sosiaalitieteilijät yrittivät parhaansa mukaan kehittää.

Kun moderni valtio oli näin joutunut epäilyksenalaiseksi byrokraattisten, nationalististen ja lopulta totalitarististen käytäntöjensä takia, nousi sen teknistaloudellisen arvosokeuden vastakäsitteeksi politiikka ja erityisesti sen adjektivoitu muoto ”poliittinen”. Sillä tavoiteltiin pluralismia, moniäänisyyttä ja yhteisöllisyyttä. Käsitteen muotoilijoista varmasti tunnetuin, Hannah Arendt, johti sen juuret antiikin *politikseen*, yhteisöön, jonka vapaiden kansalaisten moniääninen keskustelu oli tuloksiltaan avointa poliittista *toimintaa*. Näin poliittinen toiminta erosi tavaroiden valmistuksen kaltaisista toistuvista prosesseista, joiden tarkoituksena oli esimerkiksi kotitalouden materiaalisesta toimeentulosta huolehtiminen. ’Poliittisen’ puolestapuhujat painottivat, että yhteiskunnallista ongelmanratkaisua ei voida palauttaa mihinkään tieteelliseenkin rationaalisuuteen: näkökulmissa on perustavia eroja, joiden välillä valinta on aina subjektiivinen tai arvoihin perustuva eli poliittinen.²²

’Poliittista’ ja samalla filosofisen ajattelun jatkuvuutta puolustaneet teoreetikot suhtautuivat empiristejä

skeptisemmin naapuritieteiden, kuten taloustieteiden tai sosiologian, käsitteistöön. Uusissa ”tieteellisissä” yhteiskuntatutkimuksen käsitteissä nähtiin positivismin ja skientismin vaara, ja taloudelliset, sosiologiset ja psykologiset diskurssit myös yleisemmin uhkasivat ymmärrystä ilmiöiden poliittisuudesta. Teoreetikot kokivat puolustavansa aitojen arvovalintojen ja vapaan keskustelun mahdollisuutta erityistieteiden vivahteettomia ja reduktionistisia logiikkoja vastaan. Erimielisyydet johtivat monesti myös politiikantutkimuksen sisäiseen jakautumiseen: esimerkiksi amerikkalaisessa *political sciencessä* keskusteluyhteydet ”empiristien” ja ”teoreetikkojen” välillä heikentyivät huomattavasti jo 1960-luvulla, ja *political theory*stä tuli tieteenalan sisäinen oppositio²³. Kun teoreetikot keskittyivät käsitteelliseen ja historialliseen ainekseen ja ainakin osittain hylkäsivät institutionaalisen politiikan tutkimuskohteenaan, luovuttivat he samalla jälkimmäisen hallinnan empiristeille, jotka tulivat tunnetuiksi esimerkiksi vaali- ja mielipidetutkijoina.²⁴

Vaikka teoreetikot suhtautuivat moderniin valtioon kriittisesti, eivät he kuitenkaan voineet täysin sivuuttaa kysymystä poliittisesta yhteisöstä. Vastauksista voidaan tiivistää ainakin kolme pääsuuntaa. Ensiksi oli mahdollista kääntää katse historiallisiin yhteisöihin esimerkkinä modernia autenttisemmasta politiikasta. Hannah Arendt, jossain määrin hänen aikalaisensa Leo Strauss ja myöhemmistä kirjoittajista esimerkiksi Alasdair MacIntyre tukeutuivat aristoteeliseen sanastoon, Quentin Skinner ja Philip Pettit roomalaiseen ja varhaismoderniin republikanismiin, Hegel-tutkijana tunnetuksi tullut Charles Taylor puolestaan valistuksen ajan moderniteetin ”autenttisiin” muotoihin²⁵. Toiseksi oli mahdollista pyrkiä teoretoimaan politiikkaa yleisesti deliberaationa, konfliktina tai ristiriitautuvuuden muodostumisena riippumatta ”poliittisen järjestelmän” institutionaalista kontekstista²⁶. Kolmanneksi oli mahdollista yrittää rakentaa yhteisöjä uudelleen. Esimerkiksi kommunitaristeina tunnetuille ajattelijoille keskeinen käsite on ollut institutionaalisen valtion sijasta yhteisö (*community*), joka ei perustu lakeihin vaan jaettuun moraalivoihin²⁷.

Mikään näistä ratkaisuista ei ole saavuttanut ”suuriin ideologioihin” ja niihin sitoutuneisiin joukkoliikkeisiin verrattavaa menestystä, vaikka niitä onkin yritetty soveltaa käytäntöön. Ei liene liioiteltua väittää, että viimeisen parin vuosikymmenen aikana suurempi vaikutus julkiseen elämään on ollut ”uusliberalismilla”, uudella julkisjohtamisella (*New Public Management*) ja muilla managerialismin käsitteen läheisyyteen sijoitettavissa olevilla ilmiöillä.

Uudet asiantuntijadiskurssit: strateginen managerialismi

Politiikantutkimuksessa fraasi *from government to governance*, karkeasti suomennettuna ”hallituksesta hallintaan”, kuvaa siirtymää valtiokeskeisestä ajattelusta markkina- ja verkostoperusteiseen hallintaan²⁸. Se koskee koko joukkoa erilaisia näkökulmia, jotka ovat muut-

taneet myös asiantuntijadiskurssien käytäntösuhteita. Ensinnäkin taustalla on kansallisvaltion merkityksen suhteellinen heikkeneminen rajat ylittävien ongelmien sekä taloudellisen ja poliittisen integraation kaudella. Tämä on johtanut myös kansallisten eliittien muuntumiseen entistä kansainvälisemmiksi ja ylikansallisiksi. Toiseksi valtioiden sisällä markkinatoimijoiden ja ”kolmannen sektorin” merkitys palveluntuottajina on kasvanut uusliberalistisen yhtiöittämis- ja ulkoistamispolitiikan seurauksena, mikä on vähentänyt valtioiden kykyä kontrolloida terveydenhuollon, liikenteen tai koulutuksen kaltaisia suuria politiikkalohkoja lainsäädännöllä ja linjaorganisaatioillaan. Kolmanneksi julkisen sektorin toimintaja johtamiskäytännöt ovat saaneet vaikutteita liikeyritysten logiikasta ja toisaalta verkostomaisista toimintatavoista. Yritysmäiseen toimintaan viitataan usein termillä *New Public Management*; verkostoajattelua edustaa esimerkiksi puhe kumppanuuksista (*partnerships*), sidosryhmistä (*stakeholderships*) tai kolmannen sektorin sitouttamisesta politiikkatavoitteisiin²⁹.

Muutokset ovat tehneet monitulkintaisemmaksi sen ilmiökentän, joka voidaan hahmottaa ”politiikkana”, ”julkisena sektorina”, ”hallintona”, ”hallintana” tai vain ”yhteisinä asioina”. Siinä missä vielä 1900-luvun valtiopissa ja valtiosääntöoikeudessa valtio ymmärrettiin oikeusjärjestyksenä, joka selvästi määritteli julkisen ja yksityisen rajan, 2000-luvulla vastaavaa yksiselitteisyyttä ei esiinny. Esimerkiksi Suomen pitkään valmisteltu sosiaali- ja terveydenhuoltouudistus pyrkii korvaamaan julkisvetoisen järjestelmän mallilla, joka sisältää julkisesti johdettuja, yritysmäisiä ja ehkä kolmannen sektorin elementtejä tavalla, jota on kokonaisuutena vaikea kuvata millään perinteisillä sosiaalitieteiden käsitteillä.

Vastaavasti ”yhteisten asioiden” alueella operoivien asiantuntijadiskurssien määrä on lisääntynyt. Liikeyritysmäiset, verkostomaiset ja markkinaehtoiset toimintamallit ovat luoneet uusia käsitteitä ja tutkimusaloja. Näin esimerkiksi valtio-oppi ja valtiosääntöoikeus ovat entistäkin selvemmin vain yksittäisiä tällä kentällä sovellettuja asiantuntijadiskursseja, joilla on yhä vähemmän itseoikeutettua erityiskompetenssia verrattuna esimerkiksi hallintotieteisiin, organisaatiotutkimukseen, liiketaloustieteeseen ja niistä toisinaan konsulttitoimintaa varten muokattuihin versioihin.³⁰

Uusissa asiantuntijadiskursseissa käsitteelliset ja empiiriset sidokset erityisiin poliittisiin yhteisöihin ovat entisestään höllentyneet. Kansallisvaltio on vain yksi mahdollinen viitekehys, kun valtiorajoja ylittävät ja paikalliset toimijat ja verkostot lisäävät merkitystään. Käsitys julkisesta tilasta suvereenin yhteisön moniarvoisena poliittisena päätöksentekoaareenana on heikentynyt ja tehnyt tilaa toimintamalleille, joissa ratkaisut syntyvät julkisten instituutioiden sijasta markkinoilla, epävirallisissa verkostoissa tai liikeyritysmäisesti järjestetyissä hallituksissa, kuten nykyään tapahtuu vaikkapa yliopistoissa. Vaikka osallistumismahdollisuuksien koetaan usein kaventuneen, voisi valtion ja ”poliittisen” heikkeneminen periaatteessa avata sijaa myös

uusille osallisuuden muodoille. Aikaa leimaa sekä toivo laajemmasta osallistumisesta esimerkiksi sähköisin välinein että vallan keskittäminen viranomaisten toimivaltuuksien lisäämisenä ja hallitusten poliittisen ohjauksyvyn vahvistamisena. Mitään näistä kehitysuunnista ei voitane laskea minkään yksittäisen tieteenalan vastuulle. Esimerkiksi johtamisen akateemisen oppiaineen yleinen vastuuttaminen huonoista johtamiskäytännöistä olisi likimain yhtä ongelmallista kuin valtio-opin syyttäminen huonosta politiikasta.

Tyyppi IV. Strateginen managerialismi. Neljännelle poliittisen asiantuntijadiskurssin tyyppille on ominaista, ettei valtio tai vastaava historiallinen poliittinen yhteisö ole sen käsitteellinen lähtökohta eikä myöskään etuoikeutettu tutkimusten kohde (ks. Taulukko 1). Esimerkiksi sosiaalisen pääoman tai sosiaalisten verkostojen teorit täyttäisivät myös nämä ehdot. Tässä tarkastelu kuitenkin kohdistuu ”strategiseen managerialismiin” oppeina, jotka voidaan tunnistaa suomalaisista yhteiskunnallisista uudistuksista. Strateginen managerialismi näyttäytyy tällöin pikemminkin kulttuurisena ilmiönä kuin jonkin yksittäisen teorian valossa. Koetan kuvauksella tavoittaa asiantuntijadiskurssin tyyppin, joka on ollut *de facto* menestyksenkäs ja luultavasti ottanut tilaa muilta lähestymistavoilta. Suomessa strategisen managerialismin tavoitteita on nähty esimerkiksi valtion keskushallinnon uudistuksissa aina Paavo Lipposen hallituskausiin lähtien, vuoden 2010 yliopistolain tuottaneissa uudistuksissa sekä monien julkisten tai julkisrahoitteisten yhteisöjen, kuten yliopistojen, johtamisessa. Käytännössä niiden hyväksyntä ja toteutuminen on vaihdellut suuresti.³¹

Strateginen managerialismi on nykyään tyyppillinen vastaus muuttuvan toimintaympäristön haasteisiin. Oletetaan, ”ettei mitään voi pitää annettuna ja varmana eikä yhtäkään kilpailuetua pysyvänä ja että ainoat kilpailuedun lähteet ovat innovaatio ja jatkuva uusien kyvykkyyksien kehittäminen”³². Strategisuus ymmärretään pyrkimyksenä vahvistaa yhteistä tavoitteenasettelua suhteessa ulkoiseen kilpailuun ja varmistaa resurssien nopea saatavuus tavoitteiden toteuttamiseksi. ”Strateginen ketteruus” on tunnettu ajatuksen kiteytys. Manageriaalisuus voidaan tässä tulkita yksinkertaisesti johtamisen, johtajien toimintaedellytysten ja tavoitteiden toimeenpanon tukemiseksi.³³

Strategisen managerialismin akateemiset juuret ovat enimmäkseen liiketaloustieteessä, mutta sovellettuna se voi olla oppi tavoitteiden asettamisesta ja johtamisesta ilman ennalta määrättyä yhteisöä. Sen käsitteistä – esimerkiksi ’visiosta’, ’missiosta’ ja ’strategiasta’ – tulee silloin yleisiä ideoita, joiden ala ulottuu itseään johtavasta yksilöstä vaikkapa seurakuntaan, ammattiliittoon, valtioon tai globaalin suuryritykseen. Strateginen johtaminen esitetään lähtökohdiltaan neutraaliksi paitsi yhteisön myös edustamiensa arvojen kannalta. Se ei sitoudu vapauden, demokratian tai kansalaisuuden kaltaisiin hyveisiin siten kuin tasavaltalaiset tai demokraattiset hallintomallit, puhumattakaan että se ylistäisi ”poliittista”³⁴.

Esimerkiksi osallistumisen tai valinnanvapauden strateginen edistäminen ei silti ole ristiriitainen tavoite.

Managerialistiset opit esitetään yleensä tapoina parantaa jotain tunnettua päämäärää varten luodun organisaation tehokkuutta. Esimerkiksi pörssiyrityksen tarkoituksena on toimia tehokkaasti markkinoilla, ja Suomessa sen pitää myös tuottaa voittoa osakkeenomistajille osakeyhtiölain mukaan. Voidaan ajatella, että tehokkaaksi viritetty valtionhallinto ja koulutus- tai terveydenhuoltojärjestelmä tuottavat lisäarvoa veronmaksajille samoin kuin liikeyritys tuottaa lisäarvoa omistajilleen. Kun ympäristö monimutkaistuu, organisaatiot tarvitsevat kokoavia tavoitteita ja keskitettyä, nopeaan reagointiin valmiita toimintakykyä. Haasteena on verkostojen ja sidosryhmien runsauden lisäksi myös organisaatioiden sisäinen ohjattavuus, jonka katsotaan kärsivän erityisesti suurten organisaatioiden taipumuksesta jakautua linjoihin ja suojella reviierejään. Julkisen hallinnon uudistajat puhuvat ”siiloutumisesta”, jossa ministeriöt ja muut perinteiset organisaatiot mustasukkaisesti varjelevat toimintakulttuurejaan ja valtaansa.³⁵

Käytännön ratkaisuisaan strategiaperustainen ajattelu eroaa opeista, joiden lähtökohtana on itsehallinto ja intressien poliittinen edustaminen³⁶. Päätös- ja resurssivaltaa siirretään hajautetuista organisaatorakenteista ylimmälle johdolle, jota yksilöjohtajien rinnalla edustavat tyyppillisesti hallitukset ja johtoryhmät. Ylin johto vastaa kokonaisstrategiasta ja koko organisaation sitouttamisesta siihen. Johto vahvistaa resurssikontrolliaan ja ohjaa sillä organisaation alempia osia. Kollegiaalisten johtamismallien käyttö vähenee, tai niitä käytetään vain rajatuilla toimintaloikoilla, kuten yliopistoissa ”akateemisissa asioissa”, mutta ei taloudellisissa päätöksissä tai johtajien nimityksissä. Yritysmäiset toimintamallit ja vastuusuhteet tulevat kollegiaalisten tilalle: esimerkiksi yliopistossa toimitusjohtajamainen rehtori vastaa hallitukselle, joka ottaa ja erottaa rehtorin. Organisaation sisäisessä rakenteessa tapahtuvien muutosten lisäksi ulkoiset konsultit voivat edustaa uudenlaisia asiantuntemuksen lajeja tai ulkopuolista näkökulmaa siellä, missä organisaation sisäisten näkökulmien katsotaan juuttuneen paikalleen.³⁷

Kulttuurisesta näkökulmasta voidaan pohtia esimerkiksi yleisiä esikuvia ja roolimalleja eli sitä, millaista toimintaa ja luonnetyyppejä ajan henki suosii. Kertoo paljon vallitsevasta yhteiskunnallisesta tilanteesta, ovatko sankarit sotilaita, taiteilijoita, intellektuelleja vai *start-up*-yrittäjiä. Kulttuuriset mallit ja metaforat läpäisevät elämänalueita puheilmaisuista pukeutumiseen. Jos vertaa esimerkiksi nykypoliitikkojen siloteltua liikemiesmäisyyttä 1980-luvun poliitikkojen harmaaseen virkamies-tyyliin, on vaikea olla ajattelematta todistavansa pörssiyritysten pukukoodin tuloa edustuksellisen demokratian piiriin.³⁸

Kielen ja vallankäytön näkökulmasta kysymys on käsitteistä ja puheteoista, joilla yhteisten asioiden hallintaa tapahtuu. Asiantuntijadiskurssin vaikutukset eivät jää vain hallinnollisiksi tai yritysten sisäisiksi, jos

”Kun hallinto asettaa keskeisiksi tavoitteiksi tehokkuuden, tuottavuuden tai verkostoitumisen kaltaisia hyveitä, sen asiakkaiden on vastattava samoin käsittein saadakseen rahoitusta, tullakseen tukimuotojen piiriin tai muuten huomioiduksi.”

sen käsitteistä tulee tapa hahmottaa yhteisten asioiden kenttää laajemmin. Johtavien poliitikkojen ja asiantuntijoiden kieli välittyy osaksi keskushallinnon kieltä, joka määrittelee hallinnon muiden osien toimintaa. Kun hallinto asettaa keskeisiksi tavoitteiksi tehokkuuden, tuottavuuden tai verkostoitumisen kaltaisia hyveitä, sen asiakkaiden on vastattava samoin käsittein saadakseen rahoitusta, tullakseen tukimuotojen piiriin tai muuten huomioiduksi. Mitä pidempään hallinnon asiakkaat kuvaavat itseään asiakkaina näillä käsitteillä, sitä todennäköisemmin niistä tulee myös osa heidän itsemäärittelyään. Samalla käsitteet alkavat ohjata sitä, mitä he odottavat muilta ihmisiltä tai omilta asiakkailtaan. Käsitteet ja diskurssit muokkaavat myös tapoja ymmärtää itsehallinnollisten käytäntöjen luonnetta. Esimerkiksi oppilaitokset alakouluista yliopistoihin kouluttavat ihmisiä tietoaikaisen ohella myös yhteisten asioiden hallintaan. Opiskelijoiden edustukselliset roolit tai niiden puute vaikuttavat heidän odotuksiinsa myöhemässä elämässä. Näin ”vain hallinnolliset” menettelytavat voivat ajan mittaan ”kulttuuristua”.

Kulttuuristen mittapuiden näkökulma perustele strategisen managerialismin vertaamisen poliittisten asiantuntijadiskurssien muihin tyyppeihin. Mittapuilla tarkoitan yhteisöllistä viitekehystä, *sensus communista*, joka mahdollistaa merkityksellisen poliittisen keskustelun ja poliittisen arvioinnin. Poliittinen filosofia, valtio-oppi ja valtiosääntöoikeus ovat periaatteita ja instituutioita luodessaan ja ylläpitäessään rakentaneet yhteisöllisiä standardeja. Esimerkiksi liiketaloudelliset asiantuntijadiskurssit voivat puolestaan tuoda julkisen elämän alueel-

le toisista yhteisömalleista peräisin olevia standardeja. Historiallisissa yhteisöissä elävä tieto ideoista ja instituutioista sekä käytäntöjen tuntemisesta seuraava hiljainen tieto ovat ainesta, jonka varaan poliittisen keskustelun yhteisöllinen viitekehys ja *sensus communis* muodostuvat. Ne luovat arviointihorisonttia, jonka aukkokohdat tuottavat epätietoisuutta ja linjattomuutta niin menettelyta-voissa kuin tulkinnoissa.

Ovatko kysymykset terveydenhuollon valinnanvapaudesta tai maakuntien verotusoikeudesta perustavanlaatuisesti merkittäviä vai vain sivuseikkoja? Ovatko vastaukset faktoja vai mielipiteitä? Miten asia pitäisi valmistella? Ketä pitäisi kuulla ja missä vaiheessa? Onko virkamiehen siirtyminen lobbariksi hyvää verkostoitumista vai pahaa korruptiota? Milloin ministerin luottamus on mennyt? Onko puolue kaapattu vai harjoitettu normaalia järjestödemokratiaa? Tällaisiin kysymyksiin ei aina ole yksiselitteisiä vastauksia, mutta jo mielekäs keskustelu edellyttää ainakin jonkinlaista harjaantuneisuutta ja jaettava tulkintahorisonttia osallistujien kesken. Äärimmillään standardien puute voi johtaa siihen, että merkittävien asioiden huomataan vain tapahtuvan ikään kuin sivusta katseltuina. Tällöin ei ole käyttökelpoisia tapoja saada kiinni päätösten ketjuista tai edes mittapuita niiden arvioimiseen toivottaviksi tai ei-toivottaviksi.

Kuten mikä tahansa uusi oppi, strateginen managerialismi on myös lupaus uudesta alusta. Koska käsitteellinen sidos valtion byrokraatiaan tai julkisen ja yksityisen perinteiseen rajaan on heikko, vanhoista ”jäykkyyksistä”, jumittuneista konflikteista ja niiden ratkomiseen keskittyneistä konventionaalisista opeista on mahdollista ir-

tautua. Esimerkiksi intressikamppailuista voidaan ajatella päästäväen eroon, jos niiden poliittinen areena – eduskunta, kunnanvaltuusto tai vaikkapa tiedekuntaneuvosto – yksinkertaisesti sivuutetaan ja annetaan markkinoiden, epävirallisten verkostojen tai yksilöjohtajien ratkaista asiat. Siinä määrin kuin standardit ovat sidoksissa niihin yhteisöllisiin toimintamalleihin ja eläviin ajattelun perinteisiin, joiden varaan itsehallinto ja edustuksellinen demokratia rakentuvat, poliittisten asiantuntijadiskurssien irtautuminen yhteisösidonnaisista käsitteistä ja empiriasta on relevantti tutkimuskohde.

Lopuksi: irti vanhojen yhteisöjen kahleista?

Kulttuurisesta näkökulmasta strategiset uudelleenorientaatiot edustavat usein enemmän tarkoituksellisia katkoksia kuin jatkuvuutta. Vanhat jäykiksi väitetyt toimintamallit jätetään taakse ja luodaan uusia, vaikkei vielä tiedettäisi, mihin ne tarkkaan ottaen johtavat. Voidaanko managerialistisia uudistuksia kuitenkaan toteuttaa arvoneutraalisti siten, että uudistusten väline ei vaikuttaisi tulevan yhteisön suuntaan? Vastaus ei liene aivan yksiselitteinen. Periaatteessa managerialistisia oppeja voi soveltaa kaikkiin yhteisöihin, joissa on hierarkiaa ja johtajuutta, resurssien jakamista ja yhteisiä tavoitteita. Monissa organisaatioissa voidaan sitoutua myös esimerkiksi hyvän hallintotavan, ympäristön huomioimisen tai eettisen kestävyuden kaltaisiin tavoitteisiin, jotka eivät sinänsä ole ristiriidassa tehokkaan johtamisen kanssa. Tässä merkityksessä johtajuuden ja toimeenpanokyvyn managerialistinen vahvistaminen mielletään erinäisiksi tavoitteenasettelun ja toteutuksen yleisiksi opeiksi, jotka voidaan siirtää esimerkiksi suurelta yksityiseltä toimijalta kuten kansainväliseltä pörssiyritykseltä suurelle julkiselle toimijalle kuten valtioneuvostolle ja sen alaisille ministeriöille³⁹.

Toisaalta on selvää, että managerialistiset johtamisopit eivät institutionaalisilta ratkaisuiltaan ole helposti sovellettavissa ainakaan kokonaisuun poliittisiin tai itsehallinnollisiin yhteisöihin. Siinä missä esimerkiksi valtio-opin tai poliittisen filosofian käsitys yhteiskunnasta on yleensä lähtökohtaisesti pluralistinen, ryhmien ja intressien erilaisuutta korostava ja niiden yhteentörmäyksen mahdollisuuden tiedostava, managerialistiset opit painottavat yhteisiä tavoitteita ja pyrkimystä saada kaikki yhteisön jäsenet sitoutumaan niihin. Ne tähtäävät ristiriitautuvuuksien vähentämiseen ja ”poliittisen” hillitsemiseen⁴⁰. Niiden käsitys strategian hallitsevuudesta ei sovi yhteisöihin, joiden päämääriä ei voi pelkistää yhteen tai muutamaaan tavoitteeseen. Niissä ei myöskään yleensä tunneta mekanismeja, joissa ”hallittavat” voisivat julkisesti esittää johdon kanssa kilpailevia tavoitteita, saati että ”hallittavat” jopa valitsisivat ”hallitsijansa”. Pörssiyrityksissä ja muissa hierarkkisissa organisaatioissa ei yleensä suvaita järjestäytyntä sisäistä oppositiota. Pikemminkin ylimmän johdon toimintavapaus pyritään turvaamaan tehtäväjaon ja roolien palomuureilla: hallitus ei osallistu päivittäiseen johtamiseen vaan käyttää työvälineään

toimitusjohtajaa (ja yliopistossa rehtoria), joka on välttömästi vaihdettavissa. Kun Suomessa on toteutettu valtionhallinnon strategiseen ketteryyteen tähtäviä uudistuksia, ne ovat tuoneet mukanaan ilmeisiä vaikeuksia ymmärtää itsehallinnon ja vallanjaon periaatteita, mikä näkyy esimerkiksi valtiosääntöoikeuden asiantuntijoiden saamassa kritiikissä.

Strategiset ”uudet alat” katkaisevat traditioita ja hävittävät vanhaa yhteiskulttuuria, joskus jopa tarkoituksellisesti synnytettyjen kriisien avulla⁴¹. Tämä on tietoisesti hyväksytty kustannus, sillä *sensus communiksen* ja hiljaisen tiedon pätevyden heiketessä vanhat toimintatavat murenevät ja toimintamahdollisuudet heikkenevät ainakin joissain suunnissa ja ainakin tilapäisesti. Ajatus puhtaalta pöydältä aloittamisesta on usein houkutteleva, mutta voiko pöytä koskaan olla oikeasti puhdas? Voivatko johtamisopit olla neutraaleja niin, etteivät ne heijasta mitään erityisiä standardeja tai kulttuurisia arvostuksia? Uusi julkisjohtaminen on saanut vaikutteita yritysjohtamisesta, johon ovat lyöneet leimansa pörssiyrityksissä viimeisten kymmenien ja jopa satojen vuosien aikana syntyneet toimintatavat. Merkittävä osa johtamiskirjallisuudesta on yrityksissä valtaa käyttävien henkilöiden ja ryhmien itsereflektiota. Sitä luonnehtivan käytäntösuhteen voi rinnastaa poliittiseen kirjallisuuteen ajalta, jolloin filosofit olivat myös ruhtinaiden ja poliitikkojen neuvonantajia. Samaan tapaan kuin poliittisen filosofian perinteessä on kulkenut patriarkaalisuuden, etnosentrismien ja nationalismien kaltaisia helmasyntejä, voi johtamiskirjallisuus siirtää yrityskulttuurin sokeita pisteitä julkiseen elämään.

Suuryritysten johtamiselle on ominaista mieltää maailma tai ”toimintaympäristö” strategisena kilpailuasetelmana, jonka pelaajat tavoittelevat suuruutta ja kykyä saavuttaa voitto kilpailijoista. Poliitiikkaan siirrettyä ajatusmallia on kutsuttu kilpailukyky^{nationalismiksi}, jota paradoksaalisesti perustellaan maapalloistumisella⁴². Kykyä asettaa päämääriä ja toteuttaa niitä tarvittaessa häikäilemättömästi arvostetaan korkeammalle kuin sovittelevuutta ja neuvottelutaitoa. Suuryritysten johdossa miehet ovat naisiin verrattuna vielä yliedustettuja kuin julkisen sektorin huipulla. Moderni strateginen kulttuuri – yhtä hyvin kuin muidenkin historiallisten eliittien kulttuurit – suosii tietynlaisia toimintatapoja, luonteenpiirteitä ja sosiaalisia taustoja. Siksi yritykset korvata hyvinvointivaltion ”jäykistyneitä” toimintatapoja liikeyritysten dynaamisemmilla malleilla voivat ajan mittaan johtaa siihen, että julkinen sektori ja kansalaisyhteiskunta alkavat kärsiä kaavamaisista yritysmäisistä toimintamalleista ja kulttuurisista stereotyyppioista.

Mikään ei myöskään takaa sitä, että intressiristiriitojen ja ongelmien määrä vähenee, vaikka ne muuttuisivat julkisista piileviksi: ne voivat myös tulla vaikeammin hallittaviksi. Kulttuuristen standardien katkosten ja jatkuvuuden kannalta panoksena on viime kädessä demokratian ja itsehallinnon elinkelpoisuus ajattelumalleina ja ihmisten laajalti jakamina yhteisöllisinä käytäntöinä.⁴³

Viitteet

- 1 *The World of Political Science* 2012; Gunnell 1993; Trent 2011; Berndtson 2013.
- 2 Collini 1991; Paakkunainen 1985.
- 3 'Politiikkatieteet' laajhkonä kenttäkäsitetään viittaa tässä tieteesiin, jotka tutkivat politiikkaa ja hallintaa ja joiden käsitteitä ja tulkintoja sovelletaan myös käytännössä puhuttaessa esimerkiksi instituutioista, itsehallinnosta, perustuslaillisuudesta tai muusta poliittisen hallinnan järjestämisestä. Perinteisesti tällaisten tieteenalojen ytimeen on laskettu poliittinen filosofia, valtio-oppi ja valtiosääntöoikeus, mutta siirtymä "hallituksesta hallintaan" (*from government to governance*, ks. lisää alla) on lisännyt käytännöllisesti vaikuttavien asiantuntijadiskurssien määrää, ja esimerkiksi liiketaloustieteistä peräisin olevat käsitteet ovat vallanneet alaa. Kaikkia hallintaan vaikuttavia asiantuntija- tai konsulttidiskurssia on tuskin mielekästä laskea 'politiikkatieteiden' alaan. Tämän artikkelin tarkoituksena on kuitenkin enemmän tarkastella vaikuttavien diskurssien kenttää kuin ottaa kantaa siihen, mihin 'politiikkatieteiden' raja tulisi tarkasti asettaa.
- 4 Näitä yhteisöjä pidettiin erityisinä myös siinä mielessä, että hyvin muotoutuneiden *polisten* ympärillä nähtiin barbariaa ja modernilla tavalla järjestettyjen valtioiden ulkopuolella puolestaan usein kehittymättömyyttä tai mielivaltaa. Luonnehdinta yhteisöstä ja suvereenin persoonasta "keinotekoisina" (*artificial*) artefakteina on peräisin Hobbesilta (1999, 150–156), joka vastustaessaan aristoteelista käsitystä luonnollisesta yhteisöstä toi ajatuksen yhteisöjen sopimuksenvärisestä perustasta jo lähelle nykyisiä tulkintoja. *Allgemeine Staatslehren* tunnetuimmat teoreetikot olivat Georg Jellinek ja Hans Kelsen.
- 5 von Neumann & Morgenstern 1944; Arrow 1951.
- 6 Ks. Weber 1997, 90: "An ideal type is formed by the one-sided accentuation of one or more points of view and by the synthesis of a great many diffuse, discrete, more or less present and occasionally absent concrete individual phenomena, which are arranged according to those one-sidedly emphasized viewpoints into a unified analytical construct."
- 7 Ensimmäistä tyyppiä vastaavat likimäärin esimerkiksi Collinin (1991) kuvaus "julkisista moralisteista" tai ns. *great books* -traditio; toista ja kolmatta heijastelee esimerkiksi tunnettu skisma "empiristien" ja "teoreetikkojen" välillä 1900-luvun jälkipuolen amerikkalaisessa politiikantutkimuksessa, ks. esim. Gunnell 1993.
- 8 Poliitikassa käsitteiden jatkuvuus on myös vahvempaa kuin esimerkiksi luonnontieteissä. Thomas Kuhn (1962) tunnetusti esitti, että aristoteelinen fysiikka on lähes käsitämätöntä modernin fysiikan paradigmassa. Sen sijaan Aristoteleen politiikan tai etiikan lukija ymmärtää ainakin jotenkin lukemansa, vaikkei uskoisikaan "alkuperäisen" merkityksen täyteen tavoittamiseen kieli- ja kontekstierojen takia.
- 9 Ks. esim. Koikkalainen & Korvela 2013.
- 10 Snellman 1840; 1842. "Valtiossa toimimisesta" ks. Pulkkinen 2013, 224–227.
- 11 Monet tunnetut julkisiin virkoihin valmentavat tutkinnot ja ohjelmat, kuten Oxfordin "Philosophy, Politics and Economics" tai Cambridgen "History tripos" yhdistivät poliittista filosofiaa, historiaa ja empiirisiä yhteiskuntatieteitä kuten valtio-oppia ja taloustiedettä.
- 12 Paakkunainen 1985.
- 13 Useimmat Suomen 2000-luvun pääministeristä ovat olleet yhteiskuntatieteilijöitä. Poliitikkaa ovat opiskelleet Lipponen, Vanhanen, Katainen ja Stubb, valtiosääntöoikeutta Jäätteenmäki ja kansantaloustiedettä Kiviniemi. Poikkeus on Sipilä, joka on sähkötekniikan diplomi-insinööri.
- 14 *Oxford Dictionaries Online*n hakusana "dead white European male" kertoo olennaisen: "A writer, philosopher, or other significant figure whose importance and talents may have been exaggerated by virtue of his belonging to a historically dominant gender and ethnic group." Verkossa: en.oxforddictionaries.com/definition/dead_white_European_male.
- 15 Popper 1945; Laslett 1956; myös Koikkalainen 2009, jossa kuvataan tarinan eurooppalaisten ja amerikkalaisten versioiden eroja.
- 16 Esimerkki tällaisesta hankkeesta oli vuosina 1938–1969 julkaistu *International Encyclopedia of Unified Science*, jonka ensimmäisen osan kirjoittajia olivat Otto Neurath, Niels Bohr, John Dewey, Bertrand Russell, Rudolf Carnap ja Charles Morris. Myös Kuhnin klassikko tieteellisistä vallankumouksista (Kuhn 1962) ilmestyi sarjassa. Behavioralismin keskeisen teoreetikon Eastonin teoksen *Political System* (1953) vaikutus näkyy muun muassa Jaakko Nousiaisen pitkään tentityssä oppikirjassa *Suomen poliittinen järjestelmä* (1959). Suomessa laboratoriometaforaa käytti esimerkiksi Helsingin yliopiston valtio-opin professori Jussi Teljo virkaanastujaispuheessaan 1950 (Teljo 1986).
- 17 Aristoteles 1989, 1094b: "Ja sellainen näyttää olevan politiikan tiede, sillä se määrää, mitkä tieteet ovat tarpeen valtioissa ja mitä kunkin tulee oppia ja missä määrin. Näemme, että sen alaisuuteen kuuluvat kaikkein arvostetuimmankin kyvyt kuten sodanjohtotaito, taloudenhoito ja puhetaito. Kun politiikan tiede käyttää muita tieteitä hyväkseen ja kun se määrää, mitä on tehtävä ja mistä on pidättäydyttävä, sen päämäärän täytyy käsittää myös noiden muiden päämäärät."
- 18 Poikkeuksiakin esiintyi, behavioralisteista tunnetuimpana luultavasti Robert A. Dahl, joka tutki New Havenin paikallisyhteisöä, mutta yleisti vallan yleiseksi suhdetekäsitteeksi, jota pystyttiin käyttämään yhteisöstä riippumatta: "A has power over B to the extent that he can get B to do something that B would not otherwise do." (Dahl 1957, 202–203).
- 19 Jakolinjoja Suomen kontekstissa esitteli esimerkiksi Nousiainen 1959. Moderneista tavoista säännellä konfliktia työmarkkinoilla tai parlamentaarisessa politiikassa, ks. Dahrendorf 1959; Allardt 1964.
- 20 Arendt 1959; Strauss 1959; Wolin 1960; MacIntyre 1981. "Ideologioiden lopusta", ks. Bell 1960; *piecemeal social engineering*, ks. Popper 1945.
- 21 Adorno & Horkheimer 1947; Marcuse 1964.
- 22 Arendt 1959; Berlin 1962. Heidän lisäksi esimerkiksi Bernard Crick, Sheldon Wolin ja Norman Jacobson esittivät 'poliittisen' puolustuksia. Adjektivoitunut 'poliittisen' juuret ovat myös Carl Schmittin teoksessa *Der Begriff des Politischen* (1932/2015), johon ei 1950-luvulla yleensä viitattu. Esimerkiksi Leo Strauss ja Reinhart Koselleck olivat kuitenkin sekä ajattelutavoiltaan että henkilöhistorialtaan Schmittin vaikutuksen piirissä.
- 23 Berlin 1962; Gunnell 1993.
- 24 Vielä ennen toista maailmansotaa valtavirtainen "Ideas and Institutions" -koulukunta oli pitänyt selvänä, että nämä näkökulmat on yhdistettävä, ks. Adcock & Bevir 2007.
- 25 Arendt 1959; Strauss 1959; MacIntyre 1981; Pettit 1997; Skinner 1998; Taylor 1991. Metodeiltaan ja ideologeiltaan painotuksiltaan nämä teokset eroavat toisistaan ratkaisevasti.
- 26 Ks. esim. Mouffe 2005; Palonen 2006.
- 27 Ks. esim. MacIntyre 1981; Sandel 1982.
- 28 Ks. esim. Bevir 2012, 1–15.
- 29 Sama. Käyttökelpoinen kiteytys NPM-doktriineista on Dunleavy & Hood 1994.
- 30 Tätä voisi systemaattisesti tutkia esimerkiksi poliittisista ohjelmista ja hallinnon tuottamista dokumenteista. Palosen (1988) havainto hallinnon kielen "sosiologismista" ei luultavasti enää pätsisi nykyydokumentteihin.
- 31 Esim. Tiili 2008.
- 32 Doz & Kosonen 2013, 15.
- 33 Yves Dozin ja Mikko Kososen *Nopea strategia* (2008/2013) lanseerasi 'strategisen ketteryyden' käsitteen, jota on Kososen johtaman Sitran välityksellä tuotu myös julkisen sektorin uudistuksiin. Myöhemmin esimerkiksi OECD on soveltanut käsitettä maa-arvioinnissaan. Dozin ja Kososen ideat vastaavat pääpiirteissään vakiintuneita strategian tai strategisen johtamisen merkityksiä liiketaloustieteellisessä kirjallisuudessa (ks. esim. *strategy, strategic management ja strategic planning*, teoksessa *The Blackwell Encyclopedia of Management* 2005).
- 34 Pikemminkin voidaan painottaa, "miten ratkaisevaa organisaation sisäisen päätöksenteon epäpoliittiseksi saaminen on strategiselle ketteryydelle", Doz & Kosonen 2013, 24.

- 35 Ks. esim. Hatch & Cunliffe 2013, 158–199; Doz, Hämäläinen & Kosonen 2011, 6–14.
- 36 Ks. esim. Koikkalainen 2012.
- 37 Kuusela & Ylönen 2013; Huhtala, Syrjämäki & Tuusvuori 2016.
- 38 Managerialismi ei tietenkään ole ainoa nykykulttuurissa esiintyvä eetos. Sen omaksuneiden rinnalla on toimijoita, jotka vetoavat esimerkiksi vanhempiin sivistyksen tai hyvinvointivaltion ideaaleihin tai jotka valitsevat tyylin, joka ilmentää etäisyydenottoa työkeskeisyydestä ylipäänsä.
- 39 Ks. esim. Doz, Hämäläinen & Kosonen 2011.
- 40 Doz & Kosonen 2013, 15.
- 41 Doz & Kosonen 2013, 193: ”Kriisejä voidaan luoda paitsi henkisesti tasolla myös operatiivisesti. Tietoisien venyvät ja jopa keskenään ristiriitaiset tavoitteet ja/tai ylimmän johdon julkisesti antamat jopa kohtuuttomat lupaukset esimerkiksi pakottavat yrityksen irtautumaan omaksumistaan kognitiivisista rakenteista. Näennäisesti mahdottomien tai ristiriitaisen päämäärien tavoittelu vaatii uutta ajattelua ja panee keskittymään.” Tunnettu sovellus teemasta oli Nokian ex-toimitusjohtaja Steven Elopin ”burning platform memo”, ks. www.engadget.com/2011/02/08/nokia-ceo-stephen-elop-rallies-troops-in-brutally-honest-burnin/.
- 42 Kettunen 2008.
- 43 Kiitän kahta anonymia arvioijaa ja *niin & näin* -lehden toimitusta kommenteista, jotka auttoivat suuresti artikkelin näkökulmien tarkentamisessa.
- Kirjallisuus**
- Adcock, Robert & Bevir, Mark, The Remaking of Political Theory. Teoksessa *Modern Political Science*. Toim. Robert Adcock, Mark Bevir & Shannon Stimson. Princeton University Press, Princeton 2007, 209–233.
- Adorno, Theodor & Horkheimer, Max, *Dialektik der Aufklärung*. Querido, Amsterdam 1947.
- Allardt, Erik, *Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine*. WSOY, Porvoo 1964.
- Arendt, Hannah, *The Human Condition*. Doubleday, Garden City 1959.
- Aristoteles, *Nikomakhoksen etiikka*. Suom. Simo Knuuttila. Teokset VII. Gaudeamus, Helsinki 1989.
- Arrow, Kenneth, *Social Choice and Individual Values*. John Wiley & Sons, New York 1951.
- Bell, Daniel, *The End of Ideology*. Free Press, New York 1960.
- Berlin, Isaiah, Does Political Theory Still Exist. Teoksessa *Philosophy, Politics and Society. Second Series*. Toim. Peter Laslett & W. G. Runciman. Basil Blackwell, Oxford 1962, 1–33.
- Berndtson, Erkki, Eurooppalaisuus, maailmanpolitiikka ja yhteiskuntatieteiden murros: katsaus suomalaisen politiikan tutkimukseen vuonna 2013. *Politiikka* 3/2013, 180–191.
- Bevir, Mark, *Governance. A Very Short Introduction*. Oxford University Press, Oxford 2012.
- The Blackwell Encyclopedia of Management*. Toim. John McGee. Blackwell Publishing, Oxford 2005.
- Collini, Stefan, *Public Moralists*. Oxford University Press, Oxford 1991.
- Dahl, Robert A., The Concept of Power. *Behavioral Science*. Vol. 2, No. 3, 1957, 201–215.
- Dahrendorf, Ralf, *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Stanford University Press, Stanford 1959.
- Doz, Yves & Kosonen, Mikko, *Nopea strategia. Miten strateginen ketteryyttä auttaa pysymään kilpailun kärjessä* (Fast Strategy, 2008). 2. p. Suom. Mauri Laukkanen. Talentum, Helsinki 2013.
- Doz, Yves, Hämäläinen, Timo & Kosonen, Mikko, Strategic Agility in Public Management. *INSEAD Faculty & Research Working Paper* 2011/110/ST.
- Dunleavy, Patrick & Hood, Christopher, From Old Public Administration to New Public Management. *Public Money & Management*. Vol. 14, No. 3, 1994, 9–16.
- Easton, David, *The Political System*. Knopf, New York 1953.
- Gunnell, John, *The Descent of Political Theory*. The University of Chicago Press, Chicago 1993.
- Hatch, Mary Jo & Cunliffe, Ann L., *Organization Theory*. Oxford University Press, Oxford 2013.
- Hobbes, Thomas, *Leviathan* (1651). Suom. Tuomo Aho. Vastapaino, Tampere 1999.
- Huhtala, Hannele, Syrjämäki, Sami & Tuusvuori, Jarkko, *Ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin. niin & näin*, Tampere 2016. Verkossa: www.netn.fi/kirjat/ajatuspajat
- Kettunen, Pauli, *Globalisaatio ja kansallinen me*. Vastapaino, Tampere 2008.
- Koikkalainen, Petri, Peter Laslett and the Contested Concept of Political Philosophy. *History of Political Thought*. Vol. 30, No. 2, 2009, 336–359.
- Koikkalainen, Petri, Managerialismi ideologiana. *niin & näin* 2/2012, 42–50.
- Koikkalainen, Petri & Korvela, Paul-Erik, Johdanto: politiikka ja sen teoria. Teoksessa *Klassiset poliittiset ajattelijat*. Toim. Petri Koikkalainen & Paul-Erik Korvela. Vastapaino, Tampere 2013, 7–24.
- Kuhn, Thomas, *The Structure of Scientific Revolutions*. The University of Chicago Press, Chicago 1962.
- Kuusela, Hanna & Ylönen, Matti, *Konsultti-demokratia*. Gaudeamus, Helsinki 2013.
- Laslett, Peter, Introduction. Teoksessa *Philosophy, Politics and Society. First Series*. Toim. Peter Laslett. Basil Blackwell, Oxford 1956, vii–xv.
- MacIntyre, Alasdair, *After Virtue*. University of Notre Dame Press, Notre Dame 1981.
- Marcuse, Herbert, *One-Dimensional Man*. Beacon Press, Boston 1964.
- Mouffe, Chantal, *On the Political*. Routledge, Abingdon 2005.
- Nousiainen, Jaakko, *Suomen poliittinen järjestelmä*. WSOY, Porvoo 1959.
- Paakkunainen, Kari, *Demokratia, tiede, kansanvalistus. Valtiotieteellisen yhdistyksen intellektuaalihistoriaa 1935–1985*. Valtiotieteellinen yhdistys, Helsinki 1985.
- Palonen, Kari, *Tekstistä politiikkaan*. Vastapaino, Tampere 1988.
- Palonen, Kari, *The Struggle with Time*. LIT, Münster 2006.
- Pettit, Philip, *Republicanism*. Oxford University Press, Oxford 1997.
- Popper, Karl, *The Open Society and its Enemies*. Routledge & Kegan, London 1945.
- Pulkkinen, Tuija, Valtio. Teoksessa *Käsitteet liikkeessä*. Toim. Matti Hyvärinen ym. Vastapaino, Tampere 2003, 213–256.
- Sandel, Michael, *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge University Press, Cambridge 1982.
- Schmitt, Carl, *Politiittisen käsite* (Der Begriff des Politischen, 1932). Suom. Arto Kuusterä & Jussi Palmusaari. Tutkijaliitto, Helsinki 2015.
- Skinner, Quentin, *Liberty Before Liberalism*. Cambridge University Press, Cambridge 1998.
- Snellman, Johan Vilhelm, *Om det akademiska studium*. Haeggström, Stockholm 1840. Suomeksi Akateemisesta opiskelusta. Teoksessa *Kootut teokset*. Verkossa: snellman.kootutteokset.fi/fi/dokumentit/akateemisesta-opiskelusta-tukholma-1840
- Snellman, Johan Vilhelm, *Läran om staten*. Haeggström, Stockholm 1842. Suomeksi *Valtio-oppi*. Teoksessa *Kootut teokset*. Verkossa: snellman.kootutteokset.fi/fi/dokumentit/valtio-oppi-tukholma-1842
- Strauss, Leo, *What is Political Philosophy and Other Studies*. The University of Chicago Press, Chicago 1959.
- Taylor, Charles, *The Ethics of Authenticity*. Harvard University Press, Cambridge (Mass.) 1991.
- Teljo, Jussi, Valtio-opin tehtävät ja menetelmät (1950). Teoksessa *Valtio-oppi tieteenä. Pubenvuoroja suomalaisen valtio-opin muodostumisesta*. Toim. Kari Paakkunainen. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitos, opetusmisteet 19, 1986.
- The World of Political Science*. Toim. John Trent & Michael Stein. Barbara Budrich, Leverkusen 2012.
- Tiili, Minna, *Ministers as Strategic Political Leaders? Väit. Valtiotieteellinen tiedekunta*, Helsingin yliopisto, Helsinki 2008.
- Trent, John, Should Political Science be More Relevant? An Empirical and Critical Analysis of the Discipline. *European Political Science*. Vol. 10, No. 2, 2011, 191–209.
- von Neumann, John & Morgenstern, Oskar, *Theory of Games and Economic Behavior*. Princeton University Press, Princeton 1944.
- Weber, Max, *The Methodology of the Social Sciences* (1903–17). Käänt. & toim. Edward A. Shils & Henry A. Finch. Free Press, New York 1997.
- Wolin, Sheldon S., *Politics and Vision*. Little, Brown & Co., Boston 1960.